ҒТАХР 21.41.25 (63) https://doi.org/10.48010/2026.4/1999-5911.12

ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЙЕЛДЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІ: ДІНИ, МӘДЕНИ ЖӘНЕ САЯСИ ФАКТОРЛАР

[1] Ж.Ж. Нұрғожа, [2] Д.М. Кокеева*
[1,2] Нұр-Мүбәрак Египет ислам мәдениеті университеті, Алматы, Қазақстан
[1]zhadyrash1001@gmail.com, [2]dmkbuddy@gmail.com

[1] Zh.Zh. Nurgozha, [2] D.M. Kokeyeva*
[1,2] Egyptian University of Islamic Culture Nur-Mubarak, Almaty, Kazakhstan
[1]zhadyrash1001@gmail.com, [2]dmkbuddy@gmail.com

***Сілтеме**:* Нұрғожа Ж.Ж., Кокеева Д.М. Тәуелсіз Қазақстандағы әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесі: діни, мәдени және саяси факторлар // *Әл-Фараби*. – 2026. – Т. 24. № 4(96). – 168-181 бб.

Аңдатпа. Тәуелсіз Қазақстандағы әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесінің өзгеруі құқықтық жаңғыру, дәстүрлі мәдени нормалардың қайта пайымдалуы және діни сананың жаңғыруы сияқты өзара байланысты үдерістер аясында қалыптасты. Кеңестік кезеңде әйелдердің білім алуы, еңбек етуі және қоғамдық өмірге қатысуы заң жүзінде қамтамасыз етілгенімен, гендерлік теңдік әлеуметтік тәжірибеде дәстүрлі еңбек бөлінісімен және отбасылық міндеттермен қатар жүрді. Тәуелсіздік кезеңінде әйелдердің тең құқықтары мен мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін құқықтық-институционалдық негіз кеңейіп, әйелдің дербес құқық субъектісі ретіндегі мәртебесі нығайды. Сонымен бірге ұлттық бірегейлікті қайта пайымдау, дәстүрлі құндылықтардың жаңғыруы және исламның қоғамдық кеңістіктегі көрінуінің артуы әйелдің әлеуметтік рөліне қатысты түсініктердің өзгеруіне ықпал етті. Зерттеудің мақсаты тәуелсіз Қазақстандағы әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесінің трансформациясын құқықтық жаңғыру, дәстүрлі мәдени нормалар және діни түсініктердің өзара байланысы тұрғысынан талдау болып табылады. Зерттеудің негізгі әдебиеттік корпусы 2017-2024 жылдары жарияланған ғылыми еңбектерден құралды, ал бұдан бұрынғы зерттеулер тарихи және теориялық негізді айқындау үшін пайдаланылды. Зерттеу пәнаралық сапалық тәсілге, сапалық мазмұндық талдауға, тарихи-салыстырмалы және дискурстық талдау элементтеріне, сондай-ақ әлеуметтік-философиялық пайымдауға негізделеді. Талдау нәтижелері әйелдердің құқықтық мәртебесінің институционалдық тұрғыдан нығайғанын, алайда формальды құқықтық теңдік пен әлеуметтік тәжірибе арасында белгілі бір алшақтықтың сақталуы мүмкін екенін көрсетеді. Дәстүр мен дін әйелдердің мәртебесіне тек шектеуші фактор ретінде емес, әлеуметтік және мәдени бірегейлікті қалыптастыратын құндылықтық негіз ретінде де ықпал етеді. Осыған байланысты аталған зерттеуімізде Қазақстандағы әйелдердің қазіргі

* Автор-кореспондент: Д.М. Кокеева, dmkbuddy@gmail.com

мәртебесін құқық, дін, дәстүр және әлеуметтік тәжірибенің өзара ықпалдастығы арқылы кешенді түрде түсіндіруге талпыныс жасалынды.

Түйін сөздер: Қазақстан, әйелдер құқығы, посткеңестік трансформация, гендерлік саясат, құқық, дін, дәстүр.

Кіріспе

Тәуелсіз Қазақстанның қалыптасуы қоғамдық өмірдің саяси, құқықтық және әлеуметтік-мәдени салаларында елеулі өзгерістерге алып келді. Бұл үдерістер әйелдердің қоғамдағы орны мен әлеуметтік-құқықтық мәртебесіне де тікелей әсер етті. Кеңестік кезеңде әйелдердің білім алуы, еңбек етуі және қоғамдық-саяси өмірге қатысуы заң жүзінде қамтамасыз етілгенімен, гендерлік қатынастар мемлекеттік саясат пен әлеуметтік тәжірибенің күрделі арақатынасы негізінде қалыптасты. Тәуелсіздік алғаннан кейін бұл мұраға ұлттық мемлекеттілік, дәстүрлі құндылықтардың жаңғыруы, діни сананың жандануы және халықаралық құқықтық стандарттардың ықпалы қосылды.

1991 жылдан кейін Қазақстанда ұлттық және мәдени бірегейлікті қайта пайымдау үдерісі күшейді. Дәстүрлі әдет-ғұрыптар мен отбасылық құндылықтарға деген қызығушылықтың артуы және діннің қоғамдық кеңістікте қайта көрінуі әйелдің әлеуметтік рөліне қатысты түсініктердің де өзгеруіне ықпал етті. Осы жағдайда әйел мәртебесі құқықтық теңдік, ұлттық дәстүр және діни құндылықтардың өзара тоғысқан тұсында қалыптасты.

Әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесін тек заңнамалық өзгерістер арқылы түсіндіру жеткіліксіз. Құқықтық нормалар әйелдерге тең мүмкіндіктердің институционалдық негізін қалыптастырғанымен, олардың нақты әлеуметтік тәжірибеде жүзеге асуы мәдени нормаларға, отбасылық қатынастарға және діни түсініктерге де байланысты. Сондықтан құқықтық теңдік пен әлеуметтік шынайылық арасындағы арақатынасты қарастыру зерттеудің маңызды аспектілерінің бірі болып табылады.

Қазақстандағы әйелдер мәртебесіне қатысты зерттеулер бірнеше бағытта дамып келеді. А. Абдулина, Р. Айткен, М. Ларуел, Д. Кандиоти сынды ғалымдар посткеңестік қоғамдағы гендерлік қатынастардың трансформациясын, кеңестік кезеңнен қалған әлеуметтік тәжірибелердің сабақтастығын және әйелдердің қоғамдық рөлінің өзгеруін қарастырса, Т.К. Ким, К.Н. Изекенова әйелдердің құқықтық жағдайын, гендерлік теңдікті қамтамасыз етудің заңнамалық негіздерін және құқықтық реформалардың әлеуметтік салдарына зерттеулер жүргізді. Сонымен қатар ислам мен гендерлік қатынастардың арақатынасын, діни бірегейлікті және әйелдің әлеуметтік рөлінің діни түсіндірілуін М.Т. Шайкенова, А.К. Болысбаева, С.Б. Қағазбекова және басқа да қазақстандық зерттеуші ғалымдар талдап өтеді. Аталған еңбектер әйел мәртебесінің өзгеруін бір ғана фактор арқылы түсіндірудің мүмкін еместігін көрсетеді. Құқықтық жаңғыру әйелдердің формальды құқықтарын кеңейтсе, дәстүрлі мәдени нормалар мен діни түсініктер олардың әлеуметтік рөлдерін айқындауға ықпал етеді. Бұл факторлардың арақатынасы біржақты сипатқа ие емес. Себебі дәстүр мен дін кей

жағдайда әлеуметтік шектеулерді күшейтуі мүмкін, ал басқа жағдайда мәдени және діни бірегейлікті сақтаудың, моральдық бағдар қалыптастырудың және әлеуметтік қолдаудың негізіне айналады.

Осы зерттеуде негізгі назар құқық, дін және дәстүрдің әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесіне өзара ықпалына аударылғандықтан, зерттеудің негізгі әдебиеттік корпусы 2017-2024 жылдары жарияланған еңбектерден құралды. Сонымен қатар бұдан бұрын жарық көрген зерттеулер әйел мәртебесінің тарихи және теориялық алғышарттарын анықтау мақсатында пайдаланылды.

Зерттеудің мақсаты – тәуелсіз Қазақстандағы әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесінің өзгеруін құқықтық жаңғыру, дәстүрлі мәдени нормалар және діни түсініктердің өзара байланысы тұрғысынан талдау. Осы мақсатқа сәйкес зерттеудің негізгі міндеті тәуелсіз Қазақстан жағдайында әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесі құқықтық жаңғыру, діни түсініктер және дәстүрлі мәдени нормалардың өзара ықпалы нәтижесінде қалай өзгергендігімен тұжырымдалады. Осылайша, Қазақстандағы әйелдер мәртебесінің өзгеруі құқықтық теңдіктің институционалдық тұрғыдан орнығуымен қатар, діни және дәстүрлі мәдени нормалардың қайта түсіндірілуімен сипатталады. Осыған байланысты формальды құқықтық теңдік пен әйелдердің күнделікті әлеуметтік тәжірибесіндегі нақты мүмкіндіктер арасында белгілі бір алшақтық сақталуы мүмкін.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеу пәнаралық сапалық тәсілге негізделеді және дінтану, құқықтану, гендерлік зерттеулер мен әлеуметтік философия бағыттарының тұжырымдарын өзара байланыстыра қарастырады. Мұндай тәсіл әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесін тек нормативтік немесе діни тұрғыдан емес, құқықтық институттар, мәдени нормалар және әлеуметтік тәжірибе арасындағы өзара ықпалдастық ретінде талдауға мүмкіндік береді.

Зерттеудің дереккөздік негізін Қазақстандағы әйелдердің мәртебесіне арналған отандық және шетелдік ғылыми еңбектер, нормативтік-құқықтық актілер және ғылыми жарияланымдар құрайды. 2017-2024 жылдардағы зерттеулер негізгі әдебиеттік негіздеме ретінде алынды, ал одан бұрын жарық көрген еңбектер зерттеудің тарихи және теориялық негізін айқындайтын іргелі дереккөздер ретінде пайдаланылды.

Зерттеуде сапалық мазмұндық талдау әдісі қолданылды. Талдау барысында дереккөздердегі негізгі мазмұндық бағыттар төмендегідей бірнеше тақырыптық категорияға бөлінді: әйелдердің құқықтық теңдігі; құқықтық қорғаудың институционалдық тетіктері; әйелдердің қоғамдық және әлеуметтік рөлі; дәстүрлі мәдени нормалар; исламдық түсініктер мен діни бірегейлік; формальды құқықтық теңдік пен әлеуметтік тәжірибе арасындағы арақатынас. Бұл категориялар зерттелген еңбектердегі негізгі ұстанымдарды жүйелеуге және олардың арасындағы ортақ әрі ерекшеленетін тұстарды анықтауға мүмкіндік береді.

ISSN 1999-5911 (Print)
ISSN 2960-2173 (Online)

Тарихи-салыстырмалы әдіс әйелдердің мәртебесін кеңестік және тәуелсіздік кезеңдері аясында салыстыру үшін пайдаланылды. Кеңестік кезеңдегі формальды гендерлік теңдік, әйелдердің еңбек пен қоғамдық өмірге кеңінен тартылуы және осы кезеңде қалыптасқан әлеуметтік рөлдер тәуелсіздік кезеңіндегі құқықтық және мәдени өзгерістермен салыстырылды. Бұл тәсіл әйел мәртебесінің трансформациясындағы сабақтастық пен жаңа үрдістерді ажыратуға мүмкіндік береді.

Зерттеудің әлеуметтік-философиялық қыры әйел мәртебесін адам қадір-қасиеті, теңдік, еркіндік, автономия және әлеуметтік субъектілік ұғымдары арқылы пайымдаудан көрінеді. Бұл жерде негізгі назар құқықтың формальды түрде бекітілуіне ғана емес, сол құқықтарды нақты әлеуметтік өмірде жүзеге асыру мүмкіндігіне аударылады. Сонымен қатар дәстүр мен модернизацияның, діни сенім мен жеке таңдаудың, зайырлы құқықтық тәртіп пен мәдени-діни құндылықтардың арақатынасы қарастырылады.

Қазақстандағы әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесі: тарих, дін және заңнама

Қазақстандағы әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесін зерттеу посткеңестік қоғамдағы гендерлік өзгерістерді түсіндіретін кең ғылыми пікірталастың бір бөлігі болып табылады. Бұл бағыттағы еңбектерді төмендегідей үш топқа бөліп қарастыруға болады: (1) әйел мәртебесінің тарихи және әлеуметтік трансформациясын зерттейтін еңбектер, (2) құқықтық-институционалдық өзгерістерді қарастыратын зерттеулер, (3) дін, дәстүр және гендерлік қатынастардың арақатынасын талдайтын жұмыстар.

Бірінші бағыттағы зерттеулер әйелдердің қазіргі мәртебесін кеңестік кезеңнің әлеуметтік мұрасымен байланыстырады. А. Абдулина [1, 135 б.], Р. Айткен [2, 189-210 бб.] посткеңестік Орталық Азиядағы әйелдер жағдайын кеңестік гендерлік саясат пен тәуелсіздік кезеңіндегі әлеуметтік өзгерістердің сабақтастығы тұрғысынан қарастырады. Кеңестік модернизация әйелдердің білім алуына, еңбекке және қоғамдық өмірге араласуына мүмкіндік бергенімен, әйелдің отбасы ішіндегі негізгі қамқоршы ретіндегі дәстүрлі рөлі сақталды. Осылайша, формальды теңдік пен әлеуметтік міндеттердің дәстүрлі бөлінісі қатар өмір сүргендігін көреміз.

М. Ларуэль Орталық Азиядағы ұлттық бірегейлік пен мәдени өзгерістерді талдай отырып, тәуелсіздік кезеңінде ұлттық және діни құндылықтардың қоғамдық маңызы артқанын атап өтеді [3, 264 б.]. Бұл үдеріс әйелдің әлеуметтік рөліне қатысты түсініктерге де ықпал еткені белгілі. Дениз Кандиоти посткеңестік қоғамдардағы гендерлік өзгерістерді зерттей отырып, модернизация әйелдерге жаңа мүмкіндіктер бергенімен, дәстүрлі әлеуметтік құрылымдардың толық жойылмағанын өз зерттеуінде тілге тиек етеді [4, 617 б.]. Аталған еңбектерден Қазақстандағы әйел мәртебесінің өзгерісін дәстүр мен жаңғырудың өзара байланысы арқылы қарастырудың маңызын аңғаруымызға болады.

Әйелдердің құқықтық жағдайы бойынша Ким Тэ Кен Қазақстандағы әйелдер құқықтарының өзгерісін тарихи және құқықтық тұрғыдан талдап, құқықтық реформалардың әйелдердің мәртебесін институционалдық тұрғыдан нығайғанын атап өтеді [5, 41 б.]. К.Н. Изекенова Қазақстандағы әйелдердің құқықтық жағдайын заңнамалық реттеу мәселелерін қарастырып, құқықтық нормалардың гендерлік теңдікті қамтамасыз етудегі маңызын айқындайды [6, 124 б.]. Ал Қазақстан Республикасының «Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы» Заңы ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін қамтамасыз етудің құқықтық негіздерін белгілейді [7]. Заңда гендерлік теңдік құқықтар мен мүмкіндіктердің формальды теңдігімен қатар, оларды нақты жүзеге асыруға қажетті жағдайларды қамтамасыз ету тұрғысынан қарастырылады [7].

Дін мен гендерлік қатынастардың арақатынасы туралы М.Т. Шайкенова ислам және гендер мәселесін талдай отырып, исламдағы әйелдің қадір-қасиеті мен әлеуметтік рөліне қатысты түсініктерді қарастырады [8, 75 б.]. С.Б. Қағазбекова және басқа отандық зерттеушілер қазіргі ислам елдеріндегі гендерлік қатынастардың әртүрлі интерпретацияларын талдайды [9, 156 б.]. Бұл зерттеулер әйелдің діни мәртебесін діни мәтіндермен қатар олардың тарихи және мәдени түсіндірілуі арқылы қарастырудың қажеттігін көрсетеді.

А.К. Болысбаева өз зерттеуінде мұсылман әйелдеріндегі діни бірегейліктің қалыптасуын зерттей отырып, әйелдің діни ұстанымдары оның өзіндік бірегейлігі мен әлеуметтік болмысын қалыптастыруға ықпал ететінін көрсетсе [10, 85-93 бб.], әлемдік діндердегі әйел мәртебесін салыстырмалы түрде қарастырған С.Б. Қағазбекова және әріптестері діни дәстүрлердегі әйел рөлінің тарихи кезеңдерге және интерпретациялық тәсілдерге қарай өзгеріп отырғанын айтады [11, 140-146 бб.]. А.К. Болысбаеваның қазақ мұсылман әйелінің әлеуметтік портретіне арналған зерттеуі де дін, дәстүр және қазіргі әлеуметтік өзгерістердің өзара байланысын түсінуге мүмкіндік береді [12, 85–93 бб.].

Г. Найзабаева басқа ғалымдармен бірлескен зерттеуінде әйелдердің дәстүрлі өмірлеріндегі өзгерістерді талдай отырып, модернизация мен дәстүрдің қатар жүруі әйелдердің әлеуметтік рөлін күрделендіретінін атап өтеді [13, 57 б.]. Бұл тұжырым әйелдердің қазіргі әлеуметтік мәртебесін тек құқықтық өзгерістермен емес, әлеуметтік-мәдени трансформациямен бірге қарастыру қажеттігін айқындайды.

Зерттеулердің басым бөлігінде әйел мәртебесінің жекелеген қырлары – құқықтық жағдай, дін, дәстүр немесе әлеуметтік рөл жеке қарастырылатыны байқалады. Сондықтан осы зерттеу аталған факторларды өзара байланыста қарастыруымен ерекшеленіп, әйелдердің мәртебесін құқықтық нормалар мен діни-мәдени құндылықтардың қарама-қайшылығы ретінде ғана емес, олардың өзара бейімделуі мен қайта түсіндірілуі нәтижесінде қалыптасатын әлеуметтік құбылыс ретінде пайымдауға бағытталғандығын аңғаруға болады.

ISSN 1999-5911 (Print)
ISSN 2960-2173 (Online)

Тәуелсіз Қазақстандағы әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесінің тарихи трансформациясы

Қазақстандағы әйелдердің қазіргі әлеуметтік-құқықтық мәртебесін түсіну үшін кеңестік кезеңде қалыптасқан гендерлік қатынастардың тарихи алғышарттарын ескеру қажет. Кеңестік саясат әйелдердің білім алуына, еңбек етуіне және қоғамдық-саяси институттарға қатысуына кең мүмкіндік беріп, формальды құқықтық теңдікті орнықтырды. Алайда бұл теңдік әлеуметтік өмірдегі гендерлік міндеттердің толық қайта бөлінуіне әкелген жоқ. Әйел бір мезгілде еңбек нарығының белсенді қатысушысы және отбасының негізгі қамқоршысы ретінде қабылданды.

Кеңестік кезеңде қалыптасқан формальды теңдік тәуелсіздік алғаннан кейін де әйелдердің құқықтық мәртебесінің маңызды алғышарты болып қалды. Сонымен бірге тәуелсіздік ұлттық мемлекеттілік пен мәдени бірегейлікті қайта қалыптастыру қажеттілігін алға шығарды. Осы кезеңде дәстүрлі құндылықтар мен діни түсініктер қоғамдық кеңістікте қайта көріне бастады. М. Ларуэль еңбегінен Орталық Азиядағы бұл үдерісті ұлттық бірегейлік пен мәдени дәстүрдің жаңғыруымен байланыстырғанын көруге болады [3, 267 б.].

Д. Кандиоти посткеңестік қоғамдардағы гендерлік өзгерістерді талдай отырып, модернизация әйелдерге жаңа мүмкіндіктер бергенімен, дәстүрлі әлеуметтік құрылымдардың толық жойылмағанын көрсетеді [4, 617 б.]. Қазақстан жағдайында да әйелдердің білім алуы, кәсіби қызметі және қоғамдық өмірге қатысуы кеңейгенімен, отбасылық жауапкершіліктің басым бөлігі әйелге жүктелуі мүмкін. Демек, әлеуметтік мәртебенің өзгеруі бұрынғы нормалардың толық жойылуын емес, олардың жаңа қоғамдық жағдайларға бейімделуін білдіреді.

Осы тұрғыдан тәуелсіз Қазақстандағы әйел мәртебесінің трансформациясын дәстүр мен жаңғырудың қарапайым қарама-қарсылығы ретінде қарастыру жеткіліксіз. Бұл кеңестік кезеңнен қалған формальды теңдік қағидалары, тәуелсіздік жағдайындағы құқықтық реформалар және жаңарған дәстүрлі-діни түсініктер қатар ықпал ететін күрделі үдеріс болмақ.

Құқықтық жаңғыру және әйелдердің тең құқықтарын институционалдық бекіту

Тәуелсіздік кезеңінде Қазақстанда әйелдердің құқықтарын қамтамасыз етуге бағытталған құқықтық база біртіндеп жетілдірілді. Әйелдер мен ерлердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету мемлекеттік гендерлік саясаттың маңызды бағыттарының біріне айналды. 2009 жылғы 8 желтоқсанда қабылданған №223-IV Заң ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктерін айқындап, гендерлік теңдікке жағдай жасаудың құқықтық негізін белгіледі [7, https://adilet.zan.kz]. Қолданыстағы заңда гендерлік теңдік тек құқықтардың формальды теңдігі ретінде емес,

саяси, экономикалық, әлеуметтік, қоғамдық және мәдени өмірге нақты қатысу мүмкіндігімен байланыстырылған.

Құқықтық тұрғыдан алғанда, әйелдер мен ерлердің теңдігі мемлекеттік деңгейде мойындалғанымен, заңда бекітілген қағидалардың әлеуметтік өмірде іске асуы әрдайым біркелкі бола бермейді. Осыған орай, К.Н. Изекенова Қазақстандағы әйелдердің құқықтық жағдайын заңнамалық реттеу мәселесін қарастыра отырып, құқықтық нормалардың гендерлік теңдікті қамтамасыз етудегі маңызын көрсетеді [6, 124 б.].

Бұл мәселе әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесін бағалауда формальды және нақты теңдік ұғымдарының арақатынасын ескеруді талап етеді. Формальды теңдік барлық азаматтарға бірдей құқықтық мүмкіндік беруді білдірсе, нақты теңдік сол құқықтарды жүзеге асыруға қажетті әлеуметтік жағдайлардың болуын көздейді. Мысалы, әйелдердің еңбек нарығына қатысуына заңдық кедергілердің болмауы олардың басшылық қызметтерге тең дәрежеде қол жеткізуін қамтамасыз етпейді. Отбасылық міндеттердің бөлінуі, әлеуметтік күтулер және қалыптасқан гендерлік стереотиптер кәсіби мүмкіндіктерге әсер етуі мүмкін.

Т.К. Ким Қазақстандағы әйелдер құқықтарының эволюциясын құқықтық реформалар мен әлеуметтік дәстүрлердің өзара ықпалы тұрғысынан қарастырып, құқықтық қорғаудың күшейгеніне қарамастан, шынайы гендерлік теңдік мәселесінің өзектілігін көрсетеді [5, 41 б.]. Бұл тұжырым әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесін тек заңнаманың дамуымен өлшеудің жеткіліксіз екенін аңғартады.

Құқықтық жаңғырудың маңызды нәтижесі әйелдің отбасы шеңберіндегі тұлға ғана емес, дербес құқықтары мен заңды мүдделері бар азамат ретінде танылуы болмақ. Осы өзгеріс әйелдің әлеуметтік субъектілігін кеңейтуге мүмкіндік береді. Алайда оның нақты жүзеге асуы әлеуметтік ортаға, мәдени нормаларға және институционалдық қолдауға тәуелді.

Дәстүр мен діни түсініктердің әйелдердің әлеуметтік мәртебесіне ықпалы

Тәуелсіздік кезеңіндегі әлеуметтік өзгерістермен қатар Қазақстанда діни сана мен дәстүрлі мәдени құндылықтардың қоғамдық маңызы артты. Бұл үдеріс әйелдің әлеуметтік рөліне қатысты түсініктердің қайта пайымдалуына ықпал етті. Алайда дәстүр мен дінді әйел құқықтарын шектейтін біртұтас жүйе ретінде қарастыру ғылыми тұрғыдан негізсіз. Олардың мазмұны тарихи кезеңге, әлеуметтік ортаға және нақты түсіндіру үлгісіне байланысты өзгеріп отырады.

М.Т. Шайкенова исламдағы әйелдің мәртебесін қарастыра отырып, исламдық дәстүрдегі әйелдің қадір-қасиеті мен қоғамдағы орны мәселелеріне назар аударады [8, 75 б.]. Зерттеу әйелдердің төмен мәртебесін діннің өзімен тікелей байланыстырудан гөрі, діни қағидалардың нақты мәдени ортада қалай түсіндіріліп, қолданылатынын ескерудің маңызын көрсетеді.

С.Б. Қағазбекова және әріптестері әлемдік діндердегі әйел мәртебесін салыстыра отырып, діни мәтіндер мен олардың тарихи интерпретацияларының

арақатынасын қарастырады [9, 156 б.]. Осы тұрғыдан алғанда, әйелдің әлеуметтік рөліне қатысты діни түсініктер өзгермейтін қағидалар жиынтығы емес, әртүрлі тарихи және мәдени контексте түсіндірілетін құбылыс ретінде қарастырылуы тиіс.

Қазақстандағы діни бірегейліктің қалыптасуын зерттеген А.К. Болысбаева діни ұстанымдардың әйелдің өзін-өзі тануына және әлеуметтік болмысына ықпал ететінін көрсетеді [10, 87 б.]. Әйелдің діни киім таңдауы немесе белгілі бір діни нормаларды ұстануы оның әлеуметтік мәртебесін төмендететін белгі ретінде біржақты түсіндірілмеуі керек. Мұндай таңдау жеке діни сенімнің, мәдени бірегейліктің және әлеуметтік өзін-өзі танытудың бір формасы болуы мүмкін. Сонымен бірге діни түсініктердің әлеуметтік ортада әртүрлі түсіндірілуі әйелдің таңдау еркіндігіне қатысты пікірталастарды да туындатады. Бұл жерде зайырлы құқықтық тәртіп пен діни сенімнің арақатынасын қарастыру маңызды. Қазақстан жағдайында құқықтық жүйе азаматтардың теңдігін қамтамасыз етуге бағытталса, діни сенім адамның жеке таңдауы ретінде қарастырылады. Сондықтан әйелдің діни болмысы мен оның азаматтық құқықтарын бір-біріне қарама-қарсы қоюдан гөрі, олардың өзара үйлесу мүмкіндіктерін зерттеу орынды.

Дәстүрлі мәдени нормалар да осындай екіжақты сипатқа ие. Отандық зерттеуші Г. Найзабаева әйелдердің дәстүрлі өмірлеріндегі өзгерістерді талдай отырып, модернизация мен дәстүрдің қатар жүруі әйелдердің әлеуметтік рөлдерін күрделендіретінін көрсетеді [13, 57 б.]. Әйел бір жағынан қазіргі білім, еңбек және қоғамдық қызмет кеңістігіне белсенді араласса, екінші жағынан отбасы мен мәдени дәстүрді сақтауға қатысты әлеуметтік міндеттерді жалғастырады.

А.К. Болысбаеваның қазақ мұсылман әйелінің әлеуметтік портретіне арналған зерттеуі де әйелдің қазіргі мәртебесін дәстүр, діни бірегейлік және әлеуметтік өзгерістердің өзара байланысында қарастыруға мүмкіндік береді [12, 91 б.]. Осыдан дәстүрдің әйел мәртебесіне ықпалын тек шектеу ретінде бағалау жеткіліксіз екені көрінеді. Дәстүр әлеуметтік жауапкершілік, отбасыаралық байланыс және мәдени сабақтастықты қамтамасыз ететін құндылықтар жүйесі ретінде де қызмет етеді. Негізгі мәселе дәстүрдің болуында емес, оның әйелдің қадір-қасиеті мен дербес таңдау құқығына қатысты қалай түсіндірілетіні мен іске асырылуында екендігін ұғыну қажет.

Құқықтық теңдік пен әлеуметтік тәжірибенің арақатынасы: әлеуметтік-философиялық талдау

Жоғарыда қарастырылған тарихи, құқықтық және діни-мәдени үдерістер әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесінің бір ғана өлшем арқылы анықталмайтынын көрсетеді. Оның мазмұны құқықтық нормалар, мәдени құндылықтар және нақты әлеуметтік тәжірибенің өзара байланысы арқылы қалыптасады.

Бірінші өлшем – құқықтық-институционалдық деңгей. Бұл деңгейде әйелдердің ерлермен тең құқықтары заңнамалық тұрғыдан бекітіліп, оларды қорғаудың мемлекеттік тетіктері қалыптасты. Тәуелсіздік кезеңіндегі құқықтық жаңғыру әйелді құқық субъектісі ретінде орнықтыруға маңызды негіз қалады.

Екінші өлшем – діни-мәдени деңгей. Діни түсініктер мен дәстүрлі нормалар әйелдің қоғамдағы орнына қатысты моральдық және әлеуметтік бағдарлар қалыптастырады. Бұл нормалар кей жағдайда әйелдің қоғамдық мүмкіндіктерін шектеуі мүмкін, алайда олардың барлығын патриархалдық сипатпен түсіндіру дұрыс емес. Діни және мәдени құндылықтардың ішінде әйелдің қадір-қасиетін, білім алуын, отбасы мен қоғамдағы жауапкершілігін қолдайтын ұстанымдар да бар.

Үшінші өлшем – әлеуметтік-практикалық деңгей. Құқықтық теңдік пен мәдени-діни нормалардың күнделікті өмірдегі нақты арақатынасы осы деңгейде көрінеді. Әйелдердің еңбекке, білімге және қоғамдық өмірге белсенді араласуы олардың әлеуметтік субъектілігінің кеңейгенін көрсетеді. Сонымен қатар отбасы ішіндегі міндеттердің дәстүрлі бөлінуі және әйелге қатысты әлеуметтік күтулер құқықтық мүмкіндіктердің толық іске асуына белгілі бір дәрежеде ықпал етуі мүмкін.

Осы үш өлшемді әлеуметтік-философиялық тұрғыдан қарастырғанда, әйел мәртебесінің негізгі мәселесі тек «теңдік бар ма, жоқ па?» деген сұрақпен шектелмейді. Негізгі мәселе – әйелдің құқық иеленуші, дербес шешім қабылдай алатын және қоғамдық өмірге толыққанды қатысатын әлеуметтік субъект ретінде мойындалуында. Мұнда адам қадір-қасиеті, еркіндік және автономия ұғымдары маңызды теориялық негізге айналады. Сондықтан құқықтық теңдік пен әлеуметтік тәжірибе арасындағы алшақтықты тек құқықтық жүйенің әлсіздігі ретінде түсіндіруге болмайды. Ол құқықтық нормалардың өзгеру қарқыны мен әлеуметтік түсініктердің өзгеру қарқыны әрдайым бірдей болмайтынын көрсетеді. Заңнамалық өзгерістер салыстырмалы түрде қысқа мерзімде жүзеге асуы мүмкін, ал әлеуметтік нормалар мен отбасылық тәжірибелердің өзгеруі ұзақ уақытты талап етеді.

Осы тұрғыдан Қазақстандағы әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесінің эволюциясы дәстүр мен модернизацияның, діни сенім мен азаматтық құқықтың, формальды теңдік пен әлеуметтік тәжірибенің өзара ықпалы арқылы жүріп жатқан күрделі үдеріс ретінде сипатталады. Әйелдің қазіргі мәртебесін бағалауда осы факторлардың бірін екіншісіне қарсы қоюдан гөрі, олардың өзара байланысын түсіндіру анағұрлым нәтижелі болмақ.

Қорытынды

Қазақстандағы әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесінің өзгеруі тек құқықтық реформалардың нәтижесі емес, ол құқықтық жаңғыру, діни түсініктер және дәстүрлі мәдени нормалардың өзара ықпалы арқылы қалыптасқан күрделі үдеріс. Формальды құқықтық теңдік институционалдық тұрғыдан бекітілгенімен, оның әлеуметтік тәжірибеде жүзеге асуы мәдени және діни контекстке байланысты әркелкі сипатта болуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелері тәуелсіз Қазақстандағы әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесінің өзгеруі бір ғана құқықтық реформалардың нәтижесі емес, құқықтық жаңғыру, дәстүрлі мәдени нормалар және діни түсініктердің өзара ықпалы арқылы қалыптасқан күрделі әлеуметтік үдеріс екенін көрсетеді.

Біріншіден, кеңестік кезеңде орныққан формальды гендерлік теңдік тәуелсіздік кезеңіндегі құқықтық өзгерістердің маңызды алғышарттарының бірі болды. Әйелдердің білім алуы, еңбек етуі және қоғамдық өмірге қатысуы кеңейгенімен, әлеуметтік рөлдердің дәстүрлі бөлінісі толық жойылған жоқ. Сондықтан тәуелсіздік кезеңіндегі гендерлік өзгерістерді бұрынғы әлеуметтік тәжірибелерден толық үзіліс ретінде емес, сабақтастық пен қайта пайымдау үдерісі ретінде бағалаған жөн.

Екіншіден, тәуелсіздік жылдарында әйелдердің тең құқықтарын қамтамасыз ететін құқықтық-институционалдық негіз нығайды. Әйелдің отбасы мүшесі ретіндегі дәстүрлі мәртебесімен қатар, оның дербес құқықтары мен заңды мүдделері бар азамат және әлеуметтік субъект ретіндегі орны күшейді. Алайда формальды құқықтық теңдік әлеуметтік өмірдегі мүмкіндіктердің теңесуін білдірмейді. Отбасылық міндеттер, әлеуметтік күтулер және дәстүрлі гендерлік стереотиптер құқықтарды іске асыруға ықпал ететін факторлар ретінде сақталуы мүмкін.

Үшіншіден, дін мен дәстүрдің әйел мәртебесіне ықпалын біржақты шектеуші фактор ретінде бағалау дұрыс емес. Діни түсініктер әртүрлі интерпретацияланады және әйелдің қадір-қасиеті, білім алуы, отбасы мен қоғамдағы орны мәселелеріне қатысты әрқилы әлеуметтік мағына қалыптастыратыны сөзсіз. Сол сияқты дәстүр де тек патриархалдық шектеулер жиынтығы емес, мәдени сабақтастық пен әлеуметтік бірегейліктің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Себебі дәстүр мен діни нормалардың әйелдің еркіндігіне, қадір-қасиетіне және дербес таңдауына қатысты қалай түсіндірілетіндігімен көрінеді.

Төртіншіден, әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесін түсіндіруде формальды құқық пен нақты әлеуметтік тәжірибенің арақатынасы шешуші мәнге ие. Құқықтық теңдік институционалдық деңгейде бекітілгенімен, оның күнделікті өмірде жүзеге асуы әлеуметтік және мәдени ортаға тәуелді. Сондықтан гендерлік теңдікті бағалау заңнамалық кепілдіктермен қатар әйелдердің нақты әлеуметтік субъектілігін, таңдау еркіндігін және қоғамдық өмірге қатысу мүмкіндіктерін ескеруді қажет етеді.

Осылайша, зерттеудің мақсатқа сай негізгі міндеттерін аша отырып, тәуелсіз Қазақстандағы әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесінің эволюциясы құқық, дін және дәстүрдің қарапайым қарама-қайшылығы арқылы емес, олардың өзара ықпалдасуы, бейімделуі және қайта түсіндірілуі арқылы жүретінін айтуға болады. Құқықтық жаңғыру әйелдердің тең құқықтарын институционалдық тұрғыдан бекітсе, діни және дәстүрлі мәдени нормалар олардың әлеуметтік рөлдері мен бірегейлігінің мазмұнына ықпал етеді. Ал осы екі деңгейдің нақты әлеуметтік тәжірибеде тоғысуы әйелдердің қазіргі мәртебесінің ерекшелігін айқындайды. Сондықтан әйелдердің әлеуметтік-құқықтық жағдайын одан әрі жетілдіру тек жаңа құқықтық нормаларды қабылдаумен шектелмеуі тиіс. Құқықтық кепілдіктерді әлеуметтік тәжірибемен ұштастыру, әйелдердің дербес шешім қабылдау мүмкіндігін кеңейту және дәстүрлі әрі діни құндылықтарды адам қадір-қасиеті, теңдік, еркіндік және әлеуметтік субъектілік қағидаттарымен үйлестіру маңызды. Бұл Қазақстандағы гендерлік теңдіктің құқықтық қана емес, әлеуметтік және мәдени тұрғыдан орнығуына жағдай жасайды.

Әдебиеттер тізімі

1 Абдулина А. Документы Оренбургского архива социально-политической истории о работе среди женщин-мусульманок в начале 1920-х гг. // Вестник КазНУ. Серия историческая, 2020. – 98(3). – С. 132–138. https://doi.org/10.26577/JH.2020.v98.i3.14

2 Aitken R. Women and transition in Central Asia: Soviet legacy and post-Soviet reality. Central Asian Affairs, 2020. – 7(2). – 189–210 pp. https://doi.org/10.1163/22142290-00702004

3 Marlene Laruelle Laruelle, M. Central peripheries: Nationhood in Central Asia // Monograph. – London University College: UCL Press, 2021. – 264 p. DOI:10.2307/j.ctv1gn3t79 https://doi.org/10.14324/111.9781800080133 (UCL Press)

4 Deniz Kandiyoti (2007). The politics of gender and the Soviet paradox: neither colonized, nor modern? // Central Asian Survey, 2007. – 26(4). – P. 601–623. https://doi.org/10.1080/02634930802018521

5 Kim, T. K. Change to Women's Rights in Kazakhstan and Future Challenges // Korea Journal Central: Research Institute of Asian Women, 2024. – 63(3). – P. 41–72. DOI: 10.14431/jaw.2024.12.63.3.41

6 Изекенова К.Н. Қазақстанда әйелдердің құқықтық жағдайын заңнама арқылы реттеу тәртібі // Қазақстандық қоғам және құқық, 2018. – 2(49). – 124–130 бб.

7 Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 8 желтоқсандағы №223-IV Заңы. Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z090000223_

8 Шайкенова М.Т. Ислам және гендер: Әйелдің қоғамдағы орны // Хабаршы. Философия, мәдениеттану және саясаттану сериясы, 2018. – 4(63). – 70–76 бб. http://bulletin-religious.kaznu.kz/index.php/relig/article/view/150

9 Кагазбекова С.Б. және т.б. Қазіргі Ислам елдеріндегі гендерлік қатынастарды интерпретациялау // Хабаршы. Философия, мәдениеттану және саясаттану сериясы, 2019. – 2(68). – 152-160 бб. https://doi.org/10.26577/jpcp.2019.v68.i2.017

10 Болысбаева А.К. Мұсылман әйелдерінде діни біртектіліктің қалыптасу процесінің ерекшеліктері // Хабаршы. Философия, мәдениеттану және саясаттану сериясы, 2017. – 2(60). – 95–102 бб. https://bulletin-philospolit.kaznu.kz/index.php/1-pol/article/view/517

11 Кагазбекова С.Б. және т.б. Әлемдік діндер контекстеріндегі әйел статусы: салыстырмалы талдау // Хабаршы. Философия, мәдениеттану және саясаттану сериясы, 2018. – 1 (63). – 138-149 бб. https://bulletin-philospolit.kaznu.kz/index.php/1-pol/article/view/416

12 Болысбаева А.К. Қазақ мұсылман әйелінің әлеуметтік портреті: ретроспективасы және қазіргі ахуалы // Хабаршы. Философия сериясы. Мәдениеттану сериясы. Саясаттану сериясы, 2018. – 2 (64). – 85–93 бб.

13 Naizabayeva G., et al. Changes in Traditional Occupations of Women // Journal of Ethnic and Cultural Studies (JECS), 2022. – 9 (4). – 55–69 pp. http://dx.doi.org/10.29333/ejecs/1295

Transliteration

1 Abdulina A. Documenti Orenburgskogo arhiva sosialno-politicheskoi istorii o rabote sredi jenshin-musulmanok v nachale 1920h gg. [Documents of the Orenburg Archive of Socio-Political History About Work Among Women-muslims in the Beginning of the 1920 s.] // KazNU Bulletin. Historical series, 2020. – 98(3). – S.132–138. https://doi.org/10.26577/JH.2020.v98.i3.14 (in Russ)

2 Aitken, R. Women and transition in Central Asia: Soviet legacy and post-Soviet reality // Central Asian Affairs, 2020. – 7(2). – P. 189–210. https://doi.org/10.1163/22142290-00702004

3 Marlene Laruelle Laruelle. Central peripheries: Nationhood in Central Asia // Monograph. – London University College: UCL Press, 2021. – 264 p. DOI:10.2307/j.ctv1gn3t79 https://doi.org/10.14324/111.9781800080133 (UCL Press) (in English)

4 Kandiyoti D. The politics of gender and the Soviet paradox: neither colonized, nor modern? // Central Asian Survey, 2017. – 26(4). – P. 601–623. https://doi.org/10.1080/02634930802018521 (in English)

5 Kim, T. K. Change to Women's Rights in Kazakhstan and Future Challenges // Korea Journal Central: Research Institute of Asian Women, 2024. – 63(3). – P. 41–72. DOI : 10.14431/jaw.2024.12.63.3.41 (in English)

6 Izekenova K.N. Qazaqstanda aielderdin qūqyqtyq jagdayyn zannama arqyly rettey tartibi [Legal regulation of women's rights in Kazakhstan] // Qazaqstandyq Qogam jane Quqyq, 2018. – 2(49). – B. 124-130. (in Kazakh)

7 Kazakhstan Respublikasinin 2009 jilgi 8 jeltoksandagi №223-IV Zani. Erler men aielderdin ten kukiktarynyn jane ten mumkindikterinin memlekettik kepildikteri turali [Law of the Republic of Kazakhstan dated December 8, 2009 No. 223-IV. On state guarantees of equal rights and equal opportunities for men and women] https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z090000223_

8 Shaikenova M.T. Islam jane gender: Aieldin qogamdagy orny [Islam and gender: The role of women in society] // Khabarshy. Filosofiya, Madeniettany jane Sayasattanu Seriiasy, 2018. – 4(63). – B. 70–76. http://bulletin-religious.kaznu.kz/index.php/relig/article/view/150 (in Kazakh)

9 Kagazbekova S, et al. Qazirgi Islam elderindegi genderlik qatynastardy interpretatsiyalau [Interpretation of gender relations in modern Islamic countries] // Khabarshy. Filosofiya, Madeniettany jane Sayasattanu Seriiasy, 2019. – 2(68). – B. 152–160. https://doi.org/10.26577/jpcp.2019.v68.i2.017 (in Kazakh)

10 Bolysbayeva A.K. Kazakh musulman aielinin aleumettik portreti: retrospektivasi jane ahuali [Social portrait of a Kazakh Muslim woman: a retrospective and current state] // Filosofiya, Madeniettany jane Sayasattanu Seriiasy, 2018. – 2 (64). – B. 85–93. https://bulletin-philospolit.kaznu.kz/index.php/1-pol/article/view/517 (in Kazakh)

11 Kagazbekova S., et all. Alemdik dinder konteksterindegi aiel statusy: salystyrmaly taldau [The status of a woman in the contexts of world religions: a comparative analysis] // Khabarshy. Filosofiya, Madeniettany jane Sayasattanu Seriiasy, 2018. – 1 (63). – B. 38–149. https://bulletin-philospolit.kaznu.kz/index.php/1-pol/article/view/416 (in Kazakh)

12 Bolysbayeva A.K. Musliman aielderinde dini birtektiliktin qalyptasy prosesinin erekshelikteri [The process of forming religious identity among Muslim women] // Filosofiya, Madeniettany jane Sayasattanu Seriiasy, 2017. – 2(60). – B. 95–102. https://bulletin-philospolit.kaznu.kz/index.php/1-pol/article/view/517 (in Kazakh)

13 Naizabayeva G., et al. Changes in Traditional Occupations of Women // Journal of Ethnic and Cultural Studies (JECS), 2022. – Vol.9, No. 4. – P. 55–69. http://dx.doi.org/10.29333/ejecs/1295 (in English)

Ж.Ж. Нұрғожа, Д.М. Кокеева

Социально-правовой статус женщин в независимом Казахстане: взаимосвязь традиции, религии и права

Аннотация. Изменение социально-правового статуса женщин в независимом Казахстане происходило в контексте взаимосвязанных процессов правовой модернизации, переосмысления традиционных культурных норм и возрождения религиозного сознания. В советский период право женщин на образование, труд и участие в общественной жизни было закреплено законодательно, однако гендерное равенство в социальной практике сосуществовало с традиционным разделением труда и семейными обязанностями. В период независимости расширилась правовая и институциональная основа обеспечения равных прав и возможностей женщин, что способствовало укреплению их статуса как самостоятельных субъектов права. Вместе с тем переосмысление национальной идентичности, возрождение традиционных ценностей и усиление присутствия ислама в общественном пространстве повлияли на изменение представлений о социальной роли женщин.

Цель исследования заключается в анализе трансформации социально-правового статуса женщин в независимом Казахстане через взаимосвязь правовой модернизации, традиционных культурных норм и религиозных представлений. Основной корпус литературы исследования составили научные работы, опубликованные в 2017-2024 годах, тогда как более ранние исследования были использованы для определения исторических и теоретических основ рассматриваемой проблемы. Исследование основано на междисциплинарном качественном подходе, качественном контент-анализе, элементах историко-сравнительного и дискурсивного анализа, а также социально-философском осмыслении. Результаты анализа показали, что правовой статус женщин укрепился на институциональном уровне, однако между формальным правовым равенством и социальной практикой может сохраняться определённый разрыв. Традиция и религия влияют на статус женщин не только как потенциально ограничивающие факторы, но и как ценностные основания, формирующие социальную и культурную идентичность. В связи с этим в исследовании предпринимается попытка комплексного осмысления современного статуса женщин в Казахстане через взаимосвязь права, религии, традиции и социальной практики.

Ключевые слова: Казахстан, права женщин, постсоветская трансформация, гендерная политика, право, религия, традиции.

Zh.Zh. Nurgozha, D.M. Kokeyeva

The socio-legal status of women in independent Kazakhstan: the relationship between tradition, religion and law

Abstract. The change in the social and legal status of women in independent Kazakhstan took place within the framework of such interrelated processes as legal modernization, rethinking of traditional cultural norms and modernization of religious consciousness. Although in the Soviet period women's Education, Labor and participation in public life were legally ensured, gender equality in social practice was accompanied by the traditional division of Labor and family responsibilities. During the period of independence, the legal and institutional framework that ensured equal rights and opportunities for women expanded, and the status of a woman as an independent subject of law was strengthened. At the same time, the rethinking of national identity, the revival of traditional values and the increase in the manifestation of Islam in the public space contributed to a change in perceptions regarding the social role of a woman.

ISSN 1999-5911 (Print)
ISSN 2960-2173 (Online)

The purpose of the study is to analyze the transformation of the socio-legal status of women in independent Kazakhstan from the point of view of legal modernization, the relationship of traditional cultural norms and religious concepts. The main literary body of the study consisted of scientific works published in 2017-2024, and earlier research was used to determine the historical and theoretical basis. The study is based on an interdisciplinary qualitative approach, qualitative content analysis, elements of historical-comparative and discursive analysis, as well as socio-philosophical reasoning. The results of the analysis show that the legal status of women has been institutionally strengthened, however, a certain gap may remain between formal legal equality and social experience. Tradition and religion contribute to the status of women not only as a limiting factor, but also as a value basis that forms social and cultural identity. In this regard, in this study, an attempt was made to comprehensively explain the current status of women in Kazakhstan through the interaction of law, religion, traditions and social practices.

Key words: Kazakhstan, Women's rights, post-Soviet transformation, gender policy, law, religion, traditions.

Авторлардың үлесі. **Нұрғожа Ж.,** мақала мәтінін жазу, мұсылман әйелдерінің әлеуметтік рөлін талдау. **Кокеева Д.М.**, мәтінді редакциялау, толықтыру, әдебиеттік шолу, техникалық рәсімдеу.

Келіп түсті 17.07.2026
Қабылданды 14.10.2026